

5.3.4. Дієслова

Дієслова є частинами мови, які описують дії чи стан, що розгортаються у часі, тобто, є процесом.

Базовим критерієм, згідно з яким дієслова мови ієрогліфічної писемності майя набувають ті або інші лексико-граматичні характеристики, є відношення відповідного процесу до діючої особи (агента) та інших осіб, речей або явищ.

Якщо учасником процесу, що його описує дієслово, є лише діюча особа, і він не поширюється на інших осіб, речі або явища, це дієслово належить до категорії неперехідних (інтранзитивних). Основною граматичною характеристикою неперехідних дієслів є те, що в утворенні їхніх слів не беруть участь ергативні (присвійні) префіксо-займенники. Словоформи інтранзитивних дієслів утворюються виключно за допомогою абсолютних суфіксальних займенників:

 , T740:188.23, *hu-le-na*, *hule'n*, „я приходив”, , T740:24, *hu-li*, *huli'-ø*, „він приходив”.

Отже, словоформа інтранзитивного дієслова зазначає тотожність діючої особи розповідачеві, чи слухачеві, чи третій особі, яка є єдиним учасником певного процесу: *huli'*, „він, не я і не ти, є тим, хто у незавершеному процесі приходу”.

Якщо до процесу, який описує дієслово, крім діючої особи залучено інших осіб, речі або явища, це дієслово є перехідним (транзитивним). Основною граматичною характеристикою перехідних дієслів у мові ієрогліфічної писемності майя є те, що їхні словоформи утворюються за допомогою як абсолютних, так і ергативних (присвійних) заміників:

 , T116.533:670:130, *ni-CH'AM-wa*, *nich'amaaw-ø*, „я взяв його”,

 , T204.533:670:130, *u-CH'AM-wa*, *'uch'amaaw-ø*, „він узяв його” .

Інакше кажучи, словоформа транзитивного дієслова зазначає, що процес, який воно описує, є притаманним діючій особі: *'uch'amaaw*, „він такий, кому притаманний процес взяття того, що не є мною або тобою”.

При цьому, в одних випадках ті ж самі корені можуть набувати ергативні займенники, а в інших – ні. Беручи до уваги, що в півострівних та західноч'оланських мовах форми пасиву транзитивних дієслів так само не мають ергативних займенників, це явище можна розглядати як систему станів, характерну для багатьох мов, у тому числі для української. Але, оскільки багатьма дослідниками на підставі матеріалів східноч'оланських мов припускається, що у відповідних дієслів відбувається також зміна кореня, відповідні форми розглядаються не як особливі форми перехідних дієслів, а як похідні від них нові інтранзитивні дієслова (derived intransitives, 52:166-167, 172-173, 43:133-135).

5.3.4.1. Неперехідні (інтранзитивні) дієслова

В ієрогліфічних текстах майя виявляються наступні види інтранзитивних дієслів:

- а) загальні;
- б) нерегулярні дієслова руху;
- в) починальні (інхоативні);
- г) позиційні;
- г) афективні (фрекентативні);
- д) інкорпоративні.

Загальні інтранзитивні дієслова позначають процеси (стани) загального характеру. У формі недоконаного виду вони мають суфікс *-i*:

, T205.59, *u-ti*, ‘*u[h]ti*’, „відбувалося”;

, T103.82, *ta-li, tali*, „йшов”;

, T207:671, *OCH-chi*, ‘*ochi*’, “входив”;

, T736.173, *CHAM-mi, chami*, „помирав”.

Нерегулярні дієслова у формі недоконаного виду мають суфікс *-Vn*:

, T585a:1048.23, *b’i-xi-na, b’ixiin*, „йде”;

, T145.574:23, *che-he-na, chehen*, „був сказаний”;

, T238.667:23. *a-A[h]N-na, ‘a[h]nan*, „рухається”.

Починальні (інхоативні) інтранзитивні дієслова позначають процеси, що тільки-но розпочалися, вони відповідають українським синтетичним формам „став робити щось”, „почав робити щось”. Ці дієслова утворюються від іменників за допомогою суфікса *-aan*:

, T229.168:516:116, *a-AJAW-ni, ‘ajawaan*, „став владарювати”.

Окремою групою інтранзитивних дієслів (аналогічна відома в мові майя Юкатану) є позиційні дієслова. Вікторія Бріккер, описуючи їхні особливості, вказує, що вони „зазначають фізичні стани або становища, такі як стояння, сидіння, знаходження навколiшки, у висячому становищі, лежачи, притулившись, нахилившись, схилившись, які можуть набувати людські істоти, тварини та неживі речі” (53:26). Особливістю позиційних дієслів є те, що вони можуть мати два різні типи формотворчих суфіксів, *-laj* та *-waan* :

, T644[19]:178.181, *CHUM-mu-la-ja*, *chumlaj*, та , T644b:130.116, *CHUM-wa-ni*, *chumwaan*, „сiдав”.

На думку З.Грабі та М.Чайльда суфікс *-laj* є первинно притаманним мові ієрогліфічної писемності, а вживання суфікса *-waan* є наслідком впливу чонтальських мов (45: 19-21).

М. Зендер (85) виділяє серед дієслів із суфіксом *-laj* особливий клас дієслів, що мають граматичні ознаки інтранзитивних, за значенням аналогічних афективним дієсловам, відомим у цельталанських мовах, та фрекентативним – в півострівних. Ці дієслова вказують, що їхній суб’єкт є об’єктом інтенсивної дії чи то дії, що багаторазово повторюється:

501:140.181 746.23 1010a:140, *b'a-la-jaCHAN-naK'AWIIL-la*, *b'a(j)lajchanK'awiil*, Ущент Розколюється Небо – це К’авііль (ім’я правителя Дос-Пілас);

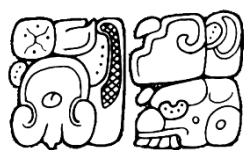
, 62:528:181-534 526:106, *yu-ku-la-jaKAB`-nu*, *yuklajkab`a`n*, багато разів/сильно трясеться земля під час землетрусу.

В ієрогліфічних текстах зустрічаються сполучення коренів інтранзитивних дієслів з іменниками, які поводять себе як окремі дієслова, набуваючи суфікси, характерні для "звичайних" дієслівних основ. Можна припустити, що це особливий вид дієслів, які можна позначити як інкорпоративні дієслова:

, T78var:1029, *OCH-b'i*, *'ochb'i(j)*, "вирушив у путь" (помер).

А.Лакадена відносить до інтранзитивних дієслів також відіменникові похідні, що утворюються за допомогою суфікса *-aj*, і зазначають, що підмет має риси об’єкта, вираженого іменниковим коренем [52:177-179]:

, T244:628a.181 531.181:1040, *NAA[h]B'-AJCH'ICH' WITS-AJJOOL*, *naa[j]b'ajch'ich' witsajjool*, "стала озерами кров, стали пагорбами черепи" (тобто „пролило озера

крові, нагромаджено пагорби черепів”). До тієї ж групи дієслів належать, імовірно, також, *`ak`ataj* „він танцює” та *pitsaj*, „він грає в мяч”.

5.3.4.2. Перехідні (транзитивні) дієслова

Аналіз ієрогліфічних текстів дозволяє виділити в них дві великі лексико-граматичні групи транзитивних дієслів, які можна умовно позначити як первинні та вторинні.

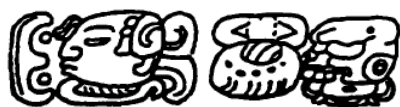
Первинні транзитивні дієслова мають корінь типу CVC з неаспірованою голосною та позначають дію, спрямовану на іншу особу, річ або явище. В активному стані вони набувають ергативний займенник і суфікс -Vw:

, T1.68:602:130 528:116, *u-ts'a-pa-waTUUN-ni*, *'uts'apawtuun*, "він установив камінь";

, T232.710:130.93:136, *u-CHOK-wa-ch'a-ji*, *'uchoko'wch'aj*, "він розкидав куріння";

, T1002b:25.130 103:556.1040:173, *u-na-ka-wata-b'a-JOL-mi*, *'unakawTab' Joloom*, "він атакував Таб Холоома";

, T13.714:130 1030a, *u-TSAK-waK'AWIIL*, *'utsakawK'awiil*, "він здійснив заклинання К'авііля";

, T1.218:130 XVIII.28:548:142var, *u-TSUTS-waWAXAKLAJUUN-WINAL-HAAB'-OOB'*, *'utsutsu'wwaxaklaju'nwinalhaab'oob'*, "він закінчив вісімнадцяте двадцятиріччя".

Вторинні транзитивні дієслова складаються з декількох підгруп:

а) формально-неправильні дієслова, чий корінь має вигляд VC, CV, VCV чи CV[h]C. В активному стані недоконаного виду ці дієслова набувають ергативний займенник і суфікс -*aa*j:

, T18.618:88, *yi-ILA-ji, yilaaj*, "він бачив";

, T126.25:565:136, *ya-ka-ta-ji*, *yakataaj*, "він залишав";

, T18[565]:88, *yi-ta-ji*, *yitaaj*, "він супроводжував".

Втім, серед цієї групи дієслів встановлено виключення, дієслово *'ak-*, "вручити, жертвувати", має форми, притаманні первинним транзитивним дієсловам:

, T126.669:130, *ya-k'a-wa*, *yak'aw*, "він пожертвував";

б) прикладні (аплікативні) дієслова, утворені від іменників, що позначають зміст або мету описаного ними процесу. Наприклад, словотс*'i[h]b'* є іменником, що означає "малюнок", "напис". Разом із тим, від нього утворюється транзитивне дієслово *ts'i[h]b'-*, "писати, малювати щось". В активному стані такі дієслова набувають ергативний займенник і суфікс *-a'*:

, T1.565a:556,

, T1000var.248.556, *u-ts'i-b'a*,

'uts'ib'a', "він писав".

В Чічен-Іца відома форма відіменникового аплікативного дієслова, утвореного за допомогою суфікса *-ku'n*, характерного для юкатекської:

, T232.710:24.528:23, *u-pa-li-ku-na*, *'upaalku'n*, "він оновлював".

Однак, у текстах міст Південної смуги така форма не зустрічається і є, імовірно, специфічно юкатанським явищем.

в) Д.Стюарт припускає існування групи починально-прикладних (інхоативно-аплікативних) дієслів, що описують початок процесу, зміст чи мета якого виражена іменником, від якого утворено дієслово (43:135). Приклади інхоативно-аплікативних дієслів в активному стані в текстах не виявлено, у формі пасивного стану (пасивній формі) вони набувають суфікс *-w-aj*;

г) імовірно до вторинних транзитивних дієслів належать деякі дієслова, що позначають зміну становища (тому їх можна позначити як перетворювально-прикладні, трансформативно-аплікативні) і мають у пасивному стані (пасивній формі) суфікс *-yaj*:

, T573a:126.181, *TS'AK-ya-ja*, *ts'akyaj*, "бути впорядкованим/зібраним разом"

М.Зендер висловив точку зору, що це форми доконаного стану починальних неперехідних дієслів (54), але суфікс *-aj* в цілому непритаманний для системи інтранзитиву.

Відтворити активну форму зазначених дієслів не виявляється можливим;

г) спричиняльні (каузативні) дієслова, що описують дію, яка спричиняє, викликає іншу дію чи процес. У мові ієрогліфічної писемності вони утворюються від дієслівних коренів за допомогою суфікса *-b'u(uj)*, крім випадків їхнього утворення від позиційних дієслів :

, T1.602 738a:21.750, *u-ra-ka-b'u*, '*urakb'u*', „він кладе його долилиць”, від *rak-*, „долилиць”;

, T3.573a:21:136:126, *u-TS'AK-b'u-ji*, '*uts'akb'uuj*', "він став слідувати за порядком за кимось, успадкував", від *ts'ak-*, "слідування за порядком";

, T1.79:103:21:136/ T1.601.103:21:88, *u-PAT-ta-b'u-ji/u-pa-ta-b'u-ji*, '*urab'uuj*', "він утворював", від *pat-*, "набувати форму".

Від коренів позиційних дієслів каузативні дієслова утворюються шляхом заміни словотворчого суфікса позиційного дієслова суфіксом *-b'un* (така модель словотворення відома в ч'ольті):

T1.573a:21.592, *u-TS'AK-b'u-ni*, '*uts'akb'un*', "він успадкував".

Інша група каузативних дієслів утворювалася за допомогою відомого у східноч'оланських та півострівних мовах суфікса *-es* (відомий поодинокий приклад з Тортугеро):

, T114.229:617:69:520, *xa-a-je-se*, *xa'ajes*, "буде пробуджено".

5.3.4.3. Питання про стан дієслів

У багатьох мовах, у тому числі мовах родини майя (ч'оль, юкатекська), транзитивним дієсловам властива категорія стану. Вона виражає відносини між діючою особою, дією та об'єктом дії.

Однак, як зазначено вище (розділ 5.3.4), стосовно мови ієрогліфічної писемності, як і стосовно споріднених з нею східноч'оланських мов, ряд дослідників дотримується погляду, що в них категорія стану як така відсутня, натомість існує декілька лексико-граматичних груп дієслів, похідних від транзитивних. У будь-якому випадку поняття „форми стану дієслів” чи „форми похідних дієслів” описують одні й ті ж саме мовні явища.

Крім власно транзитивних дієслів (форм активного стану), описаних у попередньому розділі, у текстах установлюються ще принаймні три групи похідних від транзитивних дієслів (або станів дієслів): пасивні (пасив), медіопасивні (медіопасив) та антипасивні (антипасив). Припускається також існування зворотних дієслів (зворотного стану) (55), однак конкретні приклади таких дієслів можуть бути розглянуті як пасивні форми з іменниковими підметами, вираженими іменником *b'aah*, „тіло, голова”.

5.3.4.4. Пасивні форми дієслів (пасивні дієслова)

Пасивні форми (чи дієслова) описують процес, в якому діюча особа є об'єктом дії з боку іншої особи, речі або явища.

Від різних груп транзитивних дієслів пасивні форми (дієслова) утворюються різним чином.

Від первинних транзитивних дієслів форми пасиву утворюються шляхом утрати ергативного займенника і заміни суфікса -Vw суфіксом -aj. При цьому, на думку А.Лакадени, голосна кореня стає аспірованою (хоч у писемності це не фіксується), і саме це є граматичною ознакою пасиву, у той час як суфікс -aj вказує на те, що це дієслово є похідним від транзитивного:

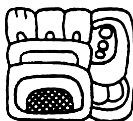
, T590a:25:1025a, *cho-ko-AJ*, *cho[h]kaj*, "є розкиданим те-то";

, T601[528].181, *chu-ku-AJ*, *chu[h]kaj*, "є схопленим такий-то";

, T559:699.181, *tsu-tsa-AJ*, *tsu[h]tsaj*, "є закінченим те-то";

, T68:602.180, *ts'a-pa-AJ*, *ts'a[h]paj*, "є встановленим те-то".

У формально-неправильних дієслів форми пасиву утворюються шляхом утрати ергативного займенника, при цьому суфікс -aaaj зберігається:

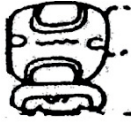

, T74.743 819.229:88, *ma-aIL-a-ji*, *ma'ilaaj*, "не видно такого-то".

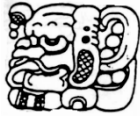
В аплікативних, інхоативно-аплікативних та трансформативно-аплікативних дієслів форми пасиву утворюються шляхом утрати ергативного займенника і набуття відповідно суфіксів -naj, -waj чи -uaj:

, T563a.1029 1002b.181, *ts'i-b'i-na-ja*, *ts'i[h]b'naj*, є написаним/намальованим;

-, T570:23.181, *B'AAK-na-ja*, *b'aaknaj*, "є переможеним";

, T1045:130.181, *B'AAK-wa-ja*, *b'aakwaj*, "став переможеним";

, T4.130:1025, *NAH-wa-ja*, *na[h]waj*, "став прикрашеним/приведеним";

, T740:126.181, *SI[h]Y-ya-ja*, *si[h]yaj*, "є народженим".

Утворення форм пасиву каузативних дієслів неясне.

5.3.4.5. Медіопасивні форми дієслів (медіопасивні дієслова)

В медіопасивній формі діюча особа не згадується або лише припускається, внаслідок цього об'єкт дії стає її суб'єктом. Найближчою українською аналогією медіопасиву є безособова форма дієслова.

Морфологічними ознаками медіопасиву є відсутність ергативних займенників і суфікс - VVy:

, T683:68var.18, *ja-ts'a-yi*, *jats'aay*, "побито";

, T607.582:18, *jo-to-yi*, *jotooy*, „зруйновано”;

, T45.21.750:18, *ju-b'u-yi*, *jub'uiy*, „повалено”;

, T266.568:18, *pu-lu-yi*, *puluiy*, "спалено";

, T1004:103.18, *sa-ta-yi, sataay*, "знищено";

, T45.1014[18], *T'AB'-yi, t'ab'aay*, „явлено”;

, T218:18, *TSUTS-yi, tsutsuuy*, "закінчено".

5.3.4.6. Антипасивні форми дієслів (антипасивні дієслова)

За аналогією зі східночоланськими мовами ряд дослідників (А.Лакадена, М.Зендер) припускають існування в мові ієрогліфічної писемності майя антипасивних дієслів (антипасивних форм). Автор "Граматики мови ч'орті" Віталіно Перес Мартінес наступним чином описує антипасивні форми у сучасній ч'орті: "Ми можемо казати про неперехідне дієслово, похідне від перехідного, що має, як правило, формотворчі суфікси. Серед його функцій – не згадувати об'єкт дії, підкреслювати агента та інкорпорувати об'єкт дії у дієслово" (56:72). Антипасивна форма у протилежність пасиву згадує лише діючу особу і не згадує об'єкт дії як аргумент дієслова. Вона описує дію як стан, в якому знаходиться діюча особа, тому має ознаки інтранзитивного дієслова. Найбільш близькими українськими відповідниками формам антипасиву є описові вирази: "той, хто робить те-то, є".

Припускається існування в мові ієрогліфічної писемності трьох видів антипасиву: абсолютного, інкорпорууючого та сфокусованого (зосередженого на агенті).

В формах абсолютного антипасиву об'єкт дії лише припускається як залучений до процесу, що його описує дієслово.

В інкорпорууючому антипасиві об'єкт дії розглядається як елемент, частина самої дії.

Форми абсолютного та інкорпорууючого антипасиву утворюються шляхом втрати ергативного займенника та набуття суфікса -V(V)*w* (можливо -V(V)*wi*):

, T23.669:130 1002.574/168, *na-k'a-waIX-TS'AK-AJAW*, *nak'awIxTs'akAjaw*, „Іш Ц'ак Ахав є тією, яка наблизилася”;

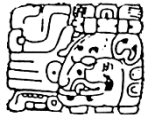

, T45:216:130.1030a:184:74, *ju-su-wa-K'AWIIL-K'INICH*, *jusuuwK'awiilK'inich*, „К'авііль К'ініч є тим, хто зійшов (у могилу)”.

Варто зазначити, що в обох наведених прикладах дієслова *nak'*, ‘наближатися’, та *jus*, ‘спускатися’, є транзитивними, тобто, ‘наближатися до чогось’ і ‘спускатися у щось’.

, T713.117/528, *K'AL-wi-TUUN*, *k'alaaw[i] tuun*, "він був тим, хто зробив отримання/створення каменя (стели)".

, T670[1030e]:117.74:184:751:142, *CH'AM-wi-K'AWIIL-K'INICH-B'A[h]LAM-ma*, *ch'amaaw[i]K'awiilK'inichB'a[h]lam*, "К'ініч Балам був тим, хто здійснив взяття К'авііля";

, T669:74.130 116/646:87, *k'a-ma-wani-NICH-TE'*, *k'amawnichte'*, "такий-то є тим, хто здійснює отримання квітки плюмерії" (тобто, одружується);

, T74:669.130 506:136.181, *ma-k'a-waWAJ-ji-AJ*, *mak'awwaajaj*, "він є тим, хто займається поїданням хлібин".

Від коренів не CVC-типу форми антипасиву утворюються шляхом втрати ергативного займенника та набуття суфікса -VV*n*:

u-UCH'-niti-ka-laka²-wa, *'uch'uuntikala(l) kakaw*, 'він той, хто випивхмільного какао'

Поряд із цим, відома форма абсолютного антипасиву із суфіксом -*yaan*, аналогічним антипасивному суфіксу -*yan*, описаному в чолті та імовірно генетично пов'язаному із суфіксом антипасивів -*an* в чорті:

, T168:518b:130.126.116, *AJAW-wa-ya-ni*, *'ajawayaan*, "він той, хто владарює";

, T229.758var:130:116:126, *a-AJAW-wa-ya-ni*, *'ajawayaan*, „він той, хто владарює”.

Сфокусований, чи „зосереджений на агенті антипасив” (Agent Focusing Antipassive) М.Зендер описує наступним чином: „У цій формі антипасиву агент так сильно підкреслений, що об'єкт дії перестає бути аргументом дієслова. Це може досягатися синтаксично, шляхом зміни порядку слів з 'дієслово-об'єкт-суб'єкт' на 'суб'єкт-дієслово-об'єкт', морфологічно (додаванням спеціальних суфіксів) чи обома шляхами” (54). Прикладами цієї доволі рідкісної граматичної форми, утвореної синтаксично, імовірно є записи на "Вазі з кролем" (№1398 з каталогу Дж.Керра) та на стор.61 Дрезденського рукопису:

, T79:565 23.750:116.126, *hi-naPAT-ta-b'u-ni-ya*, *hiinpatb'uniy*, "це я той, хто займався створенням"

, T1026 145:188 145:612 130.21.116:62, *IXche-le wa-b'u-ni-yu*, *'IxChelwab'uni'y*, "Іш Чель є тією, яка підняла/зупинила".

5.3.4.7. Категорія виду

Категорія дієслівного виду характеризує процес з точки зору того, як цей процес розвивається у часі незалежно від моменту речі.

Для східнослов'янських мов, зокрема, української, характерно протиставлення доконаного та недоконаного виду дієслів. Основною ознакою, за якою відбувається це протиставлення, є наявність або відсутність у дієслова значення обмеження процесу в часі. Дієслова недоконаного виду не зазначають, чи є процес завершеним, чи він триває, у той час як слова доконаного виду вказують на завершеність процесу.

В мовах майя категорія виду вказує не лише на завершеність процесу, а й на те, чи мав цей процес початок. Відповідно розрізняються не два, а три види дієслова:

недоконаний (інкомплетив) – процес розпочався, але невідомо, чи закінчився,

доконаний (комплетив) – процес розпочався і завершився;

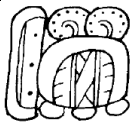
третій вид можна умовно назвати майбутнім, хоча, за граматичними ознаками, це не час, а саме вид дієслова (у випадку мови майя Юкатану Н.Мак-Коун та у випадку ч'ольті Т.Кауфман і В.Норман визначають цей вид дієслова як "умовний", "Subjunctive")– процес не розпочинався.

Утворення видових форм інтранзитивних дієслів

Форми недоконаного виду інтранзитивних дієслів співпадають з основою (див. розділ).

Форми доконаного виду інтранзитивних дієслів усіх видів утворюються шляхом набуття основою суфіксу *-iiy*, при цьому кінцева голосна основи чи голосна суфікса основи опускається.

Форми майбутнього виду інтранзитивних дієслів (засвідчені в текстах лише для простих інтранзитивних дієслів) утворюються шляхом набуття основою суфіксу *-o't*, при цьому кінцева голосна основи опускається

Недоконаний вид	Доконаний вид	Майбутній вид
 T205:59, <i>u-ti</i>, 'u[h]ti', "ставалося, стається"	 T205:59.126, <i>u-ti-ya</i>, 'u[h]tiy', "сталося"	 T3.44:563a:142, <i>u-to-ma</i>, 'uto'm, "станеться" ;
 T740:24, <i>hu-li</i>, <i>huli'</i>, "приходив, приходить"	 T740:24.126, <i>hu-li-ya</i>, <i>huliy</i>, "прийшов";	
 T736[173] <i>CHAM</i>, <i>cham'</i>, "вмирав, вмирає"	 T736.126, <i>CHAM-ya</i>, <i>chamiy</i>, "вмер";	
 T585a[BIX]:23, <i>b'i-B'IX-na</i>, <i>b'ixiin</i>, "йшов, йде"	 T585a[BIX]:116:126, <i>b'i-B'IX-ni-ya</i>, <i>b'ixniy</i>, "пройшов"	
 T644:178.181, <i>CHUM-la-ja</i>, <i>chumlaj</i>, "сідав, сідає"	 T644:178.88:126, <i>CHUM-la-ji-ya</i>, <i>chumlajiy</i>, "сів, посів"	

T644:178.181,

CHUM-wa-ni, chumwaan,

"сідав, сідає"

T644:178.88:126,

CHUM-wa-ni-ya, chumwaaniiy,

"сів, посів"

TT78var:585a.181,

OCH-b'i-ja, 'ochb'ij,

"вирушав у путь"

T207:585a:136.88:126,

OCH-b'i-ji-ji-ya, 'ochb'ijiiy,

"вирушив у путь."

Утворення видових форм транзитивних дієслів та їхніх похідних

Для первинних транзитивних дієслів в активному стані у текстах розрізняються форми з суфіксом -V_{та} безсуфіксальні. Перші широко репрезентовані в текстах Класичної доби (див. розділ 5.3.4.2), другі відомі з Дрезденського рукопису, наприклад:

, T1.91:19 1.671:671, *u-tu-muu-chi-chi, 'utum 'uchich,* "він обмірковує своє провіщення";

, T1.74:669 506:130:136, *u-ma-k'aWAJ-wa-ji, 'umak' waaj,* "він їсть хліб".

Порівняння записів, які описують певні ритуали зі стелами, що здійснювалися наприкінці певних періодів часу, дозволяє припустити, що безсуфіксальні форми є інкомплетивом первинних транзитивних дієслів, а форми на -V_w – комплетивом:

Недоконаний вид (?)	Доконаний вид (?)
---------------------	-------------------

T204.713/528.116

u-K'AL-TUUN-ni, 'uk'altuun,

T204.713:130/528.116,

u-K'AL-wa-TUUN-ni, 'uk'alawtuun,

"він приймав/створював камінь"

"він прийняв/створив камінь".

Щоправда, вираз *'uk'altuun* можна розглядати також як інкорпоративний герундій у присвійній формі (див., наприклад, 43:140). Але, таке тлумачення практично виключається для записів із Дрезденського рукопису, де після без суфіксальних форм з ергативним займенником йдуть два іменники, з яких перший за змістом – об'єкт дії, а друге – суб'єкт дії, тобто, класична конструкція транзитивного дієслова з прямим доповненням, тим більше, що в одному з випадків пряме доповнення наведено у присвійній формі, що неможливо для інкорпоративного герундія.

Форми доконаного виду формально-неправильних та каузативних дієслів в активному стані утворюються шляхом набуття формою недоконаного виду суфікса *-iiy*:

Недоконаний вид	Доконаний вид
-----------------	---------------

T18.24:743:88,

yi-li-a-ji, yilaaj,

"він дивився/дивиться"

T18.83:743:136[126],

yi-li-a-ji-ya, yilaajiiy,

"він подивився";

T1.944[506].88:126,

u-WE'-ji-ya, 'uwe'jiiy,

"він з'їв";

T232.573a:21:88,

u-TS'AK-b'u-ji, 'uts'akb'uuj,

"він успадковує"

T229.573a:21:136[126],

a-TS'AK-b'u-ji-ya, 'ats'akb'uujiiy,

"ти успадкував".

У первинних транзитивних дієслів у пасивному стані (пасивних дієслів) форми комплетиву утворюються шляхом набуття формою інкомплетиву суфіксу *-iiy*, при цьому голосна формотворчого суфікса пасиву опускається.

Форми майбутнього виду цих дієслів утворюються шляхом набуття формою інкомплетиву суфіксу *-o'm*, при цьому голосна формотворчого суфікса пасиву також опускається:

Недоконаний вид	Доконаний вид	Майбутній вид
-----------------	---------------	---------------

T218:699.181,
TSUTS-tsa-ja,
tsu[h]tsaj,

"закінчений"

T218:88.126,
TSUTS-ji-ya, *tsu[h]tsjiy*,

"був закінчений"

T218:607.142,
TSUTS-jo-ma, *tsu[h]tsjo'm*,

"буде закінчений";

T601[528]:25.181
CHUK-ka-AJ, *chu[h]kaj*,

"захоплений"

T601[528]:88.126
CHUK-ji-ya, *chu[h]kjiy*,

"був захоплений".

Форми доконаного стану пасиву формально-неправильних, аплікативних, інхоативно-аплікативних та каузативних дієслів неясні.

Форми доконаного стану пасиву трансформативно-аплікативних дієслів утворюються від форми недоконаного стану шляхом заміни суфікса *-yaj* суфіксом *-jiy*:

T740:126.181
SI[h]Y-ya-ja, *si[h]yaj*,

"народжений"

T740:181:136[126]
SI[h]Y-ja-ji-ya, *si[h]yajjiy*,

"був народжений".

Форми комплетиву медіопасивних дієслів утворюються шляхом набуття формою інкомплетиву суфікса *-iiy*:

Недоконаний вид	Доконаний вид
-----------------	---------------

T2var:325[18]
JUB'ʔ-yi, *jub'uu(?)y*,
 "повалено/переможено",

T2var:325:526:18.126,
JUB'ʔ-yi-ya, *jub'uu(?)yiy*,
 "було повалено/переможено".

Видові форми антипасиву не до кінця ясні, але використання для запису формотворчого суфіксу абсолютного та інкорпоративного антипасиву двох відмінних силабограм: -wa та -wi, – може бути засобом передачі відмінностей у формах комплетиву та інкомплетиву. При цьому показником комплетиву антипасиву може бути суфікс -wi або -wiyu:

 , T714.117:126 XVIII.13.757:764.106 221:544:116.10301, TSAK-wi-yaWAXAKLAJUUN-u-B'AAH-KANOCH-K'IN-KALOOM-TE', tsakwiyuWaxaklajuun 'Ub'aahKanochk'inkaloomte, „західний калоомте був тим, хто здійснив заклинання Вісімнадцятиголового Змія”.

5.3.4.8. Категорія часу

На відміну від категорії виду, яка не співвідноситься з моментом проголошення відповідного речення (моментом мовлення), категорія часу виражає те, як відноситься у часі процес, описаний дієсловом, до моменту мовлення: чи він передує йому, чи відбувається одночасно, чи настає після цього моменту.

У мовах майя, зокрема, в юкатекській та у східноч'оланських, форми часу утворюються у синтетичний спосіб, за допомогою службових слів (темпоральних часток).

Аналіз текстів дозволяє припустити наявність синтетичних форм часу і у мові ієрогліфічної писемності.

Зокрема, показником минулого часу можливо є частка *ch'i'*, що в деяких випадках передує формам комплетиву інтранзитивних дієслів:

, T77:516c:59:126, *ch'i-u-ti-ya*, *ch'i'uti*y, „вже(?) пройшов”.

Форма сучасного прогресивного пасивних дієслів утворюється за допомогою темпоральної частки *'iyuwal* (при цьому, дієслово набуває невідомого значення суфікс -*xa*):

, T679:62.130:178 502:25.25.114, *i-yu-wa-lama-ka-xa*, *'iyuwal*maka(j)x, „зараз було закрито”.

Форми сучасного прогресивного активних транзитивних дієслів імовірно утворює темпоральна частка *wa-* (ч'орті *war*):

, T130.126:669:130 59.679:25:135 679:516c:59. VIII:500[533], *wa-ya-k'a-wati-i-ka-tsii-u-ti* WAXAK-AJAW, *wa'* yakawti'ikaats 'iu[h]ti' waxak 'Ajaw, „зараз він приносить їх як данину, коли настає день 8 Ахав”.

Форма майбутнього, можливо, утворюється за допомогою темпоральної частки *ха*, "ще, знов" (ч'ольті *ха*, 'mas', 43:131):

, T114.585a[BIX]:23, *ха-B'IX-IL*, *ха'b'ixil*, "ще піде"

, T114.62:1070:136, *ха-уи-UCH'-ji*, *ха'yuch'i'*, „ще вип'є це”.

Щоправда, частка *ха* може відповідати відомомому в ч'орті та цоціль значенню *ха* – "вже", отже, утворювати форми минулого.

5.3.4.9. Категорія способу дії

Категорія способу дії виражає відношення дії до дісності, що встановлюється особою, яка каже.

Дані колоніальних мов родини майя свідчать про наявність у них досить багатой системи дієслівних способів. Так, у сучасному ч'орті існують, крім дійсного, простий побажальний (оптатив, розповідач бажає, щоб суб'єкт дії вчинив щось), стверджувальний (афірматив, розповідач стверджує намір вчинити щось), умовно-побажальний (кондиціональний оптатив, розповідач вчинив би щось, але з певних причин не робить цього), уявний (імагінатив, розповідач уявляє собі певний процес, але не певний у його реальності), прямий наказовий (директивний імператив, розповідач щось наказує співрозмовнику або прохає його про щось), непрямий наказовий (індирективний імператив, розповідач прохає співрозмовника чи наказує йому передати наказ або прохання третій особі), застережний наказовий (ексгортативний імператив, розповідач застерігає співрозмовника від певної дії), сумнівний (дубітатив, розповідач має сумнів у тому, що каже), питальний (інтеррогатив, розповідач питає співрозмовника про щось). Кожен із них має власні граматичні ознаки (див. 56:56-60).

В ієрогліфічних текстах на цей час виявлено записи форм трьох дієслівних способів: дійсного, наказового та побажального.

Унікальні записи дієслів у формі наказового способу вміщено у напису на знаменитій "Вазі з кролем" (№1398 каталогу Дж. Керра). Їхній аналіз виявляє модель утворення наказового способу дієслів, чії форми відрізняються залежно від об'єкту дії, що має пряму аналогію в ч'орті. Так, наказовий спосіб транзитивних дієслів з коренем типу CVC, що має об'єктом третю особу в однини, утворюється шляхом утрати ергативного займенника та набуття суфікса -V', де -V повторює голосну кореня:

, T266.568 229.1040, *pu-lua-JOL, pulu' 'ajol*, "схили свою голову" (варіант перекладу „підпали своє волосся”).

Поряд із цим, на вазі №11963 каталогу Дж. Керра зустрічається форма наказового способу з суфіксом *-on*, що вживається з діючою особою першої особи множини:

, T758a:110.23 103.103:585a, *ch'o-ko-nata-ta-b'i, ch'oko'ntatb'i(h)*, „вилучимо хибний рядок”.

Запис дієслова у формі побажального способу (оптативу), імовірно, має місце на вже згаданій „Вазі з кролем”:

, T679:24.ha-102 565aHead 116.950, *i-li-kiha-ta...ni-MAM, 'ilikhat...nimam*, "хай побачив би тебе ... мій онук”.

Аналітична форма побажального способу, утворена за допомогою модальної частки *naik* (аналогічної чольті *naik*, "ojala", "хай би, нехай би"), зустрічається на західній панелі "Храму Написів" у Паленке:

679.671 23.679:102T738c 59.807.617:69:178 228.506:178, *i-chi na-i-ki U ti-mi je-la a-O[h]L-la, 'i chi naik 'utimje'l 'a(w)o[h]l*, "нехай би мало задоволення твоє серце”.

Д. Лоу, С. Хаустон, Н. Картер, М. Зендер і Д. Стюарт припустили, що в цьому контексті вжито іррегулярну форму оптативу дієслова "ставатися, відбуватися" *chik* (95: E34), втім, це потребує припустити, що в запису пропущено знак T102, *-ki*.

5.3.4.6. Герундії

В ієрогліфічних текстах зустрічаються дієслівні корені з граматичними ознаками іменників. Такі слова прийнято визначати як віддієслівні імена, або герундії.

Відомі в мові ієрогліфічної писемності герундії можна поділити на два класи. По-перше, це безпрефіксальні та безсуфіксальні дієслівні корені, що супроводжуються в реченні прийменниками:

, T59.743[515a]:103, *ti-a-AK'-ta, ti'ak'ta(j)*, „танцюючи”,

, T59.207:663, *ti-OCH-CH'E'N*, *ti'och ch'e'n*, “увійшовши до поселення”.

По-друге, це сполучення дієслівних коренів з іменниками, що не мають дієслівних суфіксів, але можуть набувати присвійні (ергативні) займенники, а можуть виступати без них, тобто, мають абсолютні та присвійні форми:

, T644b.528:116, *CHUM-mu-TUUN-ni*, *chumtuun*, „встановлення каменя”;

, T13:644b:1030p.116, *u-CHUM-TUUN*, *'uchumtuun*, „його встановлення каменя”;

5.3.4.7. Дієприкметники

Як дієприкметники (віддієслівні прикметники) М.Зендер розглядає наявні в текстах форми, утворені від коренів дієслів за допомогою суфікса –*VI*(54):

, T644[19.750]:24.126, *CHUM-mu-li-ya*, *chumuliiy*, „від того, як була посадженою (на трон)”.

Проте, в деяких випадках віддієслівні словоформи на -*VI* мають присвійні займенники, отже, імовірно є іменниками (герундіями), аніж дієприкметниками:

, T1.574a:21.750:24, *u-TS'AK-b'u-li*, *'uts'akb'uul*, „покоління/ спадкоємство (букв. „слідування за порядком”) такого-то”.

Слід, утім зазначити, що віддієслівні імена в мові ієрогліфічної писемності майя зберігають деякі риси дієслів, зокрема, показники виду. Так, поза сумнівом, показником доконаного виду є суфікс -*iiy*у наведеному вище запису *chumuliiy*.

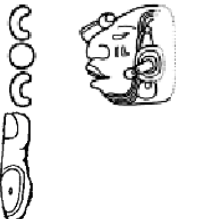
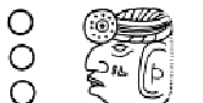
5.3.5. Числівники

Числівники є частиною мови, що виражає кількість або порядок при рахунку.

У мові ієрогліфічної писемності майя можна виділити три класи числівників: кількісні, збірні та порядкові.

Кількісні числівники позначають кількість осіб, предметів або явищ. Оскільки, як правило, вони записуються особливими знаками, цифрами (див. розділ 4.1.1), їхні форми у мові Класичної доби реконструюються на основі матеріалів сучасних мов ч'оль і ч'орті. Цікаво, що, хоча цифровий код однозначно вказує на застосування доколумбовими майя двадцятичної системи числення (у календарному рахунку – квазидвадцятичної), у мові особливі назви мають числівники від „0” до „11” та „20”, кількісні числівники від „12” до „19” утворюються шляхом сполучення числівника „10” та числівника, що позначає різницю між відповідною величиною та 10.

Реконструйовані кількісні числівники від „0” до „20” наступні:

Цифра	Читання	Переклад	Цифра	Читання	Переклад
	<i>mih</i>	„нуль”		<i>b'u[h]luch</i>	„одиннадцять”
	<i>juun</i>	„один”		<i>cha'laju'n</i>	„дванадцять”
	<i>cha'</i>	„два”		<i>huxlaju'n</i>	„тринадцять”
	<i>hux</i>	„три”		<i>chanlaju'n</i>	„чотирнадцять”
	<i>chan</i>	„чотири”		<i>ho'laju'n</i>	„п'ятнадцять”
	<i>ho'</i>	„п'ять”		<i>waklaju'n</i>	„шістнадцять”
	<i>wak</i>	„шість”		<i>huklaju'n</i> чи <i>wuklaju'n</i>	„сімнадцять”

		<i>huk</i> чи <i>wuk</i>	„сім”			<i>waxaklaju'n</i>	„вісімнадцять”
		<i>waxak</i>	„вісім”			<i>b'olonlaju'n</i>	„дев'ятнадцять”
		<i>b'olon</i>	„дев'ять”			<i>winal, winak</i> <i>чик'al</i>	„двадцять”
		<i>laju'n</i>	„десять”				

У випадку, коли кількісні числівники позначають кількість осіб, речей або явищ у рисувійній формі, вони вміщуються перед ергативним займенником:

,IV.T1:644[528], *CHAN-u-CHUM-TUUN*, *chan* 'uchumtuun, „чотири його встановлення каменя”.

Збірні числівники виражають певну невизначену кількість осіб, речей чи явищ. У юкатекській та, імовірно, у мові ієрогліфічної писемності майя, в якості збірних числівників із значенням „багато” функціонують кількісні числівники *hux* та *b'olon*:

, III.25:21:534, *HUX-ka-b'u-la*, *huxka'b'uul*, „багато нашої квасолі”.

Поряд із цим, вживалися особливі збірні числівники *o'n*, „багато” та *miho'n*, „небагато”:

,280:23 759a, *o-na T'UL*, *o'n t'ul*, “багато кролів”;

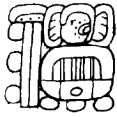
, T1101 280:23 586.103, *MIHO-na-pa-ta*, *miho'npata(n)*, “небагато данини”.

В якості збірного числівника зі значенням „багато”, „велика кількість”, вживається також блок I.T29:563a, читання якого неясне:

, T12:I:29:683a.556:102, *AJ-JUUN*-T29:683a-b'a-ki, 'aj-juun ... b'aak, „господар великої кількості бранців”.

Порядкові числівники утворюються шляхом набуття кількісними числівниками від „2” і більше ергативного займенника третьої особи:

, T3:XIII.28:548:142, *u-HUXLAJU'N-WINAL-HAAB'*, 'uhuxlaju'nwinalhaab', “тринадцяте двадцятиріччя”,

, T1.X:573b.25:21.83, *u-LAJU'N-TS'AK-ka-b'u-li*, 'ulaju'nts'akb'uul, „десятий спадкоємець”.

Порядковий числівник „1” має особливу форму – *NAAH*, „перший”:

, T4.V:528:116, *NAAH-HO'-TUUN-ni*, *naah ho' tuun*, “перше п'ятиріччя” (букв. „перші п'ять каменів”);

, T1.4.713/528.116, *u-NAAH-K'AL-TUUN*, 'unaah k'al tuun, “його перше отримання/ створення каменя”.

Поряд із цим, порядкові числівники у мові ієрогліфічної писемності майя утворювалися за допомогою суфікса *-tal*. Утворені у такий спосіб порядкові числівники вживалися, зокрема, коли слугували означенням іменника у присвійній формі:

, T3.III:676:140 191.714.33, *u-HUX-TAL-lau-TSAK-K'UH*, 'uhuxtal 'utsak k'uh, “третє заклинання богів”.

Вони могли також уживатись із дієсловами, набуваючи значення відчислівникового прислівника:

, T204.III:565:140 740:126.181, *u-HUX-ta-la-SI[h]Y-ya-ja*, 'uhuxtal si[h]yaj, “третім народжено” чи “утретьє народжено”.

Особливістю мов майя є наявність особливого класу граматичних показників – класифікаційних суфіксів, які набуваються числівниками і зазначають характер об'єктів, що рахуються.

В ієрогліфічних текстах виявляються наступні класифікаційні суфікси числівників:

-kul – кам'яних монументів, що встановлювалися на початку 360-денного „року” (відомий у Паленке):

, VII:528[568].528:116, *HUK-ku-lu-TUUN-ni*, *hukultuun*, „сьомий камінь” ;

-nak – речей які притулено, присунуто або на які спираються:

, T25.23.25 87:741var, *ka-na-ka-TE'-e*, *ka'nakte'*, „два стовбури” (титул в Чічен-Іца);

-pis – років у двадцятиріччі:

, T92.III:258:200:57.528:116, *tu-HUX-pi-si-TUUN-ni*, *tu' huxpistuun*, „у третьому році”;

-te – днів у місяці, окремих предметів:

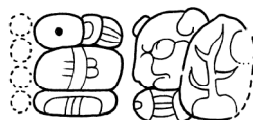

, III:87:74:626var, *HUX-TE'ma-MAK*, *huxte'Mak*, „3 числа місяця Мак”;

, III.87:528:116, *HUX-TE'-TUUN-ni*, *Huxte'Tuun*, „Три Каміні” (стародавня назва Калакмуля чи його центральної частини);

-tikil – живих осіб:

, IV.T59:102:24 758a:110.559[544], *CHAN-ti-ki-lich'o-ko-TAK*, *chantikilch'oktak*, “чотири юнаки”,

а також:

-bi-xi, *BIX-bix*– для рахунку по п'ять і сім;

-mu-lu-mul– для рахунку покладених предметів;

-pa-chi, *paach*– невідомого значення

- PET.***-pet*– для рахунку круглих предметів;
- pi-ki,***-pik*– для рахунку по вісім тисяч;
- tu-ku,***-tuk*– для рахунку скупчень матеріальних речей;
- TZ'AK,***-tz'ak* – для рахунку впорядкованих предметів;
- ye,***-ye*– для рахунку священних предметів (?) (57a:117).

5.3.6. Частки

Частки – це слова, що не мають самостійного значення, але надають додаткові значення іншим словам, словосполученням та реченням.

В ієрогліфічних текстах майя репрезентовано, зокрема, заперечну частку *ma-* та темпоральну енклітику *-(C)iiy*.

Заперечна частка *ma'*, „не”, сполучається зі словами різних частин мови, передуючи словоформам і надаючи їм негативного, заперечного значення:

, T410.3:537:130:136, *ma-u-na-wa-ji*, *ma'unawaaaj*, „не був принесений/прикрашений”;

, T410.126:669:130, *ma-ya-k'a-wa*, *ma'yak'aw*, „не пожертвував”;

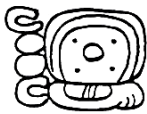

, *ma-xu-puCHAN-na-ch'a-jaa-wi-chi-NAL*, *ma'xupchanch'aj* 'awichnal 'ajaw, „нескінченні небесні воскуріння перед тобою”.

Темпоральна енклітика *(C)i*, *(C)iiy*, „у минулому”, „раніше”, „до того, як”, сполучається з іменниками та числівниками, що позначають періоди часу, а також з герундіями/дієприкметниками, і зазначає, що відповідні періоди часу або описані події відбувались у минулому:

, T1004.743:173.126, *sa-a-mi-ya*, *saamiiy*, „вчора” (букв. „ранком раніше”);

, П.Т585а:88, *CHA'-b'i-ji*, *cha' b''iji'*, „двома (днями) раніше”;

VIII.T758:126, *WAXAK-ji-ya*, *wajikjiiy*, „вісьмома (днями) раніше”;

, XV.116:758:126 713b.181:24:126, *HO'LAJU'N-ni-yaHUL-li-ya*, *ho'laju'niiyhuliiy*, „п'ятнадцять (днів) до того, як прийшов”;

T3.2.683:12 V.XIV:741a:136.126 1086.1031c:126 1086.28:548.126 679.205:59 1003a.500[671]
 1014[1047].95:553b, *u-TS'AK-aHO'-CHANLAJU'N-WINIK-ji-yaCHA'-HAAB'-yaCHA'-WINAL-HAAB'-*
yai-u-tiB'OLON-'MANICH` *HO'LAJU'N-IK'-AT,* *'uts'aka'* *ho'*
chanlaju'njüycha'haab'üycha'winalhhab'üy 'i'u[h]ti' b'olon 'Manich`' ho'laju'n 'Ik'at, „слідкування за
 порядком п'яти (днів), чотирнадцяти двадцятку у минулому, двох років у минулому, двох
 двадцятиріч у минулому до того, як настає день 9 Манік' 15 Во”.

5.4. Елементи синтаксису

Як у будь-якій мові світу, у мові ієрогліфічної писемності майя багато значень виражається синтаксичними засобами: порядком слів у реченні та характером їхніх сполучень.

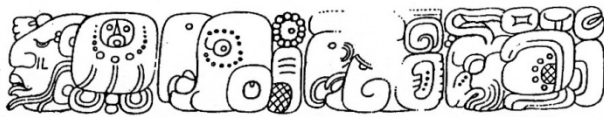
5.4.1. Типи речень

Найпростішими за структурою є бездієслівні речення, що просто зазначають певну особу, предмет або явище (так звані стативні речення). Якщо вони складаються більше, ніж з одного слова, слова в них зв'язані або як іменник, означений прикметником, або як іменник, означений іншим іменником (прикладкою). Так, наприклад, побудовано речення, що називає одного з персонажів на „Панелі 3” з П'єдрас-Неграс:

, T759 670[528] 758a[110] 115.103[585a]1168, *T'UL chi-ku ch'o-ko yo-ki-b'i-AJAW, T'ulchiik ch'ok Yokib' 'ajaw*, „Т'ульчіік, „Кріль-Коаті”, – молодший Йокібський владар”.

Інший приклад, напис на спинці Трону 1 з П'єдрас-Неграс:

, T1000var.502:126 744b.280 743[422] 759².528:116/168.130, *JU'N-ma-ya MO-o A[h]K-CHAA[h]K pe²-TUUN-AJAW-wa, Ju'n May Mo' "A[h]k Chaa[h]k Peptuun 'ajaw*, „Ху'н Май Моо Ак Чаак, Пептуунський владар”.

Щоправда, в бездієслівних реченнях дієслово у європейському розумінні хоч і не присутнє, проте, мається на увазі. Так, зазначені вище речення можуть бути перекладені також: „Це є Тульчіік – молодший Йокібський владар” та „Це є Ху'н Май Моо Ак Чаак – Пептуунський владар”.

Структура та склад простого речення, в якому наявне дієслово, обумовлюється характером дієслова.

Найпростіше речення з інтранзитивним дієсловом складається з дієслівного присудка та іменникового підмета, при цьому, підмет завжди слідує після присудка:

, T736[173].126 1002.1030p:116 25:126.130:738a, *CHAM-ya IX-TUUN-ni ka-ya-wa-ka, chamiy Ix Tuun Kaywak*, „Померла Іш Туун Кайвак, Господарка Жадєїтової Підвіски”, де присудок – *chamiy*, підмет – *Ix Tuun Kaywak*.

Окрім підмета та присудка у реченні з інтранзитивним дієсловом можуть бути наявними також обставини місця та часу, які, залежно від власного граматичного характеру, впроваджуються прийменниками чи є безприйменниковими:

, T207:671.126 90.528:116 668.102, *OCH-chi-ya tu-TUUN-ni cha-ki*, ‘ochiiy tu’tuun *Chaa[h]k*, „Прийшов на свій камінь Чаак”, де *Chaa[h]k* – підмет, ‘ochiiy – присудок, а *tu’tuun* – обставина місця.

Позиція обставин у реченні є довільною, однак, як правило, дві обставини не йдуть поспіль і обставина часу передує обставині місця:

, I:T506.VII:560 713.683:24 90:909 109.IX.44:1119 35.522.279/168, *JUUN-‘K’AN’-HUK-UN HUL-li-tu-MUK CHAK-B’OLON-to-(ko-)CHAA[h]K K’UH-po-o-AJAW*, *juun ‘K’AN’ huk Un(iw) huli’ tu’muk Chak B’olon Tok Chaahk, k’uh(ul) Po(po)o’ ‘ajaw*, „У день 1 К’ан 7 К’анк’ін прийшов у могилу Чак Болон Ток Чаак, священний владар Попо (Тоніна)”, де *juun ‘K’AN’ huk Un(iw)* – обставина часу, виражена так званою „датою Календарного кола”, а *tu’muk* – обставина місця.

В багатьох випадках обставина місця є окремим підрядним реченням з інтранзитивним дієсловом ‘*u[h]tiiy*, „сталося, відбулося”:

, T3.713:12/60 232.35:1016:24 74.184.764[751]:142 36.793a/168 516c:59:126.747:501 561:23.598:23, *u-K’AL-a-HU’N u-K’UH-IL K’INICH-KAN-B’A[h]LAM K’UH-MAT-AJAW u-ti-ya-LAKAM-HA CHAN-na-CH’EEN-na*, ‘*uk’ala’ hu’n ‘uk’uhil K’inich Kan B’a[h]lam k’uh(ul) Mat ‘ajaw ‘u[h]tiiy Lakam Ha’ chan ch’een*, „особа, яка пов’язала діадемами богів К’ініч Кан Балама, священного Матського владаря, це сталося в Лакам-Ха, у верхньому поселенні”;

, T204.710:130.93.136 1030a.561:184:74 38.716:140/168[130] 516c:59:126.59:578:142, *u-CHOK-wa-ch’a-ji K’AWIIL-CHAN-K’INICH K’UH-MUT-la-AJAW-wa u-ti-ya-ti-YAM?-la*, ‘*uchokoow ch’aj K’awiil Chan K’inich k’uh(ul) Mutuul ‘ajaw ‘u[h]tiiy ti Yam(?)ul*, „розкидав куріння К’ініч Чан Кавііль, священний Мутульський владар, це сталося в Йамулі (?)”.

У реченні з транзитивним дієсловом в активному стані обов’язковим елементом є пряме доповнення, що слідує між дієслівним присудком та іменниковим підметом:

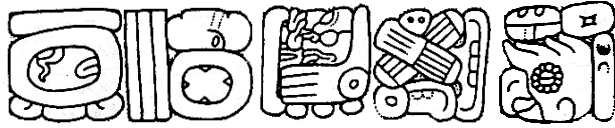
, T1.714 36.1016 33: 115.103[585a] 1000d, *TSAK K’UH K’UH-yo-ki-b’i AJAW*, ‘*utsak k’uh k’uhul Yokib’ ‘ajaw*, „Заклинає бога священний Йокібський владар”, де *k’uhul Yokib’ ‘ajaw* – підмет, ‘*utsak* – присудок, *k’uh* – пряме доповнення.

Виключенням із зазначеного правила щодо порядку членів речення є речення з транзитивним дієсловом у форми сфокусованого антипасиву (див. розділ 5.3.4.6). Імовірним прикладом такого речення є ім’я одного з правителів Кірігуа:

, T122.59:82:117 746:23 1030i, *K'A[h]K'-ti-li-wi CHAN-na YO'AAT/YOPAAT*, *K'a[h]k' Ti[h]liw Chan Yo'aat/Yopaat*, „Вогонь, який є тим, що спалює – це Небесний Йо'аат/Йопаат”, де *k'a[h]k'*, „вогонь” – підмет, *ti[h]liw*, „є тим, що спалює” – присудок, а *Chan Yo'aat*, „Небесний Йо'аат/Йопаат” – прикладка до підмета.

Склад речення з транзитивним дієсловом може бути ускладнений обставиною часу та місця:

, V.T500[526] XV.17:544 1.670:142/1030a 600:87.4 744b[744a].279/168, *HO'-KAB'AN' HO'LAJU'N-YAX-K'IN u-CH'AM-ma-K'AWIIL WIN-TE'-NAAH K'UK'-MO-o-AJAW*, *ho' 'KAB'AN' ho'laju'n Yaxk'in 'uch'am K'awiil Wintenaah K'uk' Mo' 'ajaw*, „У день 5 Кабан 15 Йашк'ін брав (скіпетр-)К'авіля у Вінтенаах владар К'ук' Мо”, де *Wintenaah* (майяська назва Теотіуакана) – обставина місця.

У реченні з транзитивним дієсловом в активній формі може бути присутньою також обставина образу дії, як правило, складена:

T93.533:670:130 V.678 746[1119] 64:626a 18.671/86:140 1.33.1016:24 17.501:140var 1119, *ch'a-CH'AM-wa HO'-KOHAW ...-CHAA[h]K ITSAM-K'AN-A[h]K yi-chi-NAL-la u-K'UH-IL YAX-HA'-la CHAA[h]K*, *ch'amaw ho' kohaw ... Chaa[h]k 'Itsam K'an 'A[h]k yichnal 'uk'uhil Yaxhal Chaa[h]k*, „... Чаак Іцам К'ан Ак є тим, хто здійснив отримання п'яти шоломів у присутності свого бога Йашхаль Чаака”, де обставина способу дії – *yichnal 'uk'uhil Yaxhal Chaa[h]k*.

У реченні, де присудком є транзитивне дієслово у пасивному стані (пасивне дієслово), в якості підмета виступає об'єкт дії, агент дії може бути зазначений описово у подальшому реченні, наприклад:

V:T500[524].XVII.516c:116. 130:601[528]:25.181 12.21:23:232.57:683.21:528.528:116/168:220.587.87 V:28:548.93:672:142.1.108:764:12. 1138:102 152.751:33.1016.562:23/168, *HO'-HIX-HUKLAJU'N-u-ni-wa-CHUK-ka-ja AJ-K'AN-na-u-si-ja-b'u-ku-TUUN-ni-AJAW-ye-he-TE' HO'-WINAL-HAAB'-ch'a-ho-ma-u-cha-CHAN-AJ-T533-ki ITSAM-KOKAAJ-B'A[h]LAM-K'UH-PA'-CHAN-na-AJAW*, *ho' Hix huklaju'n Uniiw chu[h]kaj 'Aj K'an 'Usiij B'uktuun 'ajaw yehte' ho' winalhaab' ch'ahom 'uchaan 'Aj Zaak/Mook ItsamKokaaj B'a[h]lam k'uh(ul) Pa'chan 'ajaw*, „У день 5 Хіш 17 К'анк'ін захоплено Ах К'ан Усііха, воєнну здобич п'ятидцятирічного мужа, господаря бранця з народу Саак/Моок Іцам-Кокаах Балама, священного Пачанського владаря”.

У реченні з дієсловом у медіопасивній формі підметом, що слідує після дієслівного присудка, є позначення об'єкта дії:

, VII.T500[764] VIII.58.405:528:142 1064[18].
91:556:178, *HUK*-‘CHIKCHAN’ *WAXAK-SAK-SIHO’M-ma PUL-yi-tu-b’a-la*, *huk* ‘CHIKCHAN’ *waxak Saksiho’m puluuu Tub’al*, „У день 7 Чікчан 8 Сак спалено Тубаль”.

5.4.2. Синтаксичні конструкції

5.4.2.1. Іменникові конструкції

Іменникові конструкції утворюються двома іменниками, один з яких ужито в абсолютній формі, а інший – у присвійній формі.

Абсолютивні конструкції

Якщо іменник в абсолютній формі передує іменнику у присвійній формі, конструкція зазначає відносини тотожності першого іменника другому. При цьому перший іменник може бути перекладений українським іменником у називному відмінку, а другий – українським іменником у знахідному чи орудному відмінку, визначеним особистим присвійним займенником:

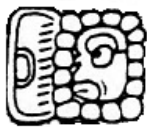
, T95.130:572.126 10.74:74, *IK'-wa-WAY-ya u-ma-ma, Ik' Way* 'umat, "Чорний дух-супутник – його Дід" чи "Чорний дух-супутник є його Дідом";

, T544:528.548 1.528:601, *K'IN-TUN-HAAB' u-ku-chu,* *k'intunhaab' 'ukuch,* "посуха – його вантаж" чи "посуха є його вантажем".

Присвійні (посесивні) конструкції

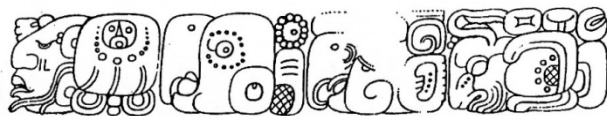
Якщо іменник у присвійній формі передує іменникові в абсолютній формі, конструкція зазначає відносини належності особи, речі або ж притаманності явища, позначеного іменником у присвійній формі, іменнику в абсолютній формі. У цьому разі іменник у присвійній формі може бути перекладений українським іменником у називному відмінку, а іменник в абсолютній формі – українським іменником у родовому відмінку:

, T204.1040[582], *u-JOL-mo, 'ujol mo'*, "голова папуги";

, T3:606:23 184:752(=764[751]):142.33:570/168:130, *u-JUUN-TA[h]N-na K'INICH-KAN-B'A[h]LAM-ma-B'AAK-AJAW-wa,* *'ujuunta[h]n K'inich Kan B'a[h]lam k'uh(ul) B'aak(u'l) 'ajaw,* "турбота Кініч Кан Балама, священного Баакульського владаря";

, T1000var.502:126 744b.280 743[422] 759².528:116/168.130, *u-ma-ya MO-o A[h]K-CHAA[h]K pe²-TUUN-AJAW-wa,* *'umay Mo' "A[h]k Chaa[h]k Peptuun 'ajaw,* „Дарунок Моо Ак Чаака, Пептуунського владаря” (напис на „Троні 1” з П'єдрас-Неграс).

Слід зазначити, що присвійна конструкція зазначає належність/притаманність члена у присвійній формі члену в абсолютній формі, а не навпаки.

Так, запис на Цюріхській панелі означає, що правитель Шу(?)кальнааха-Лаканха був підлеглим правителів Сак Ц'ї:

T1010.184.74.109.671[528]:142var 12.VII;570:102 756var.25:534:4 747a.130.126.683:130 713a.561:87.58.801var/168, *K'INICH-CHAK-chi-ku-ma AJ-HUK-B'AAK-ki-xu?-ka-la-NAAH AJAW-wa ya-ja-wa K'AB'-CHAN-TE'-SAK-TS'I-AJAW*, *K'inich Chak Chiku'm aj-huk-b'aak Xu(?)kalnah 'ajaw uajaw K'ab' Chante' Sak Ts'i' 'ajaw*, „К'ініч Чак Чікум, власник сімох бранців, Шу(?)кальнаахський владар, (підлеглий) владар К'аб Чанте', владаря Сак Ц'ї”.

В окремих випадках ергативний прийменник у першого члена присвійної конструкції у записах міг опускатися, як, наприклад:

, XVIII:T1.757[1030a], *WAXAKLAJU'N u-B'AAH-K'AWIIL*, але

, XVIII:T757.1030a:178, *WAXAKLAJU'N-B'AAH-K'AWIIL-la*.

В реченні нерідко йдуть поспіль дві посесивні конструкції, одна з яких виступає стосовно іншої як прикладка, скажімо:

, T1.757/405 122:524:142 19.750:59 220.Bird:51 62[528]931:122 33:25.764/168, *u-B'AAH-hi K'A[h]K'-HIX-la tu-ti ye-b'e-ta uuku YI[h]CH'AAK- K'A[h]K' K'UH-ka-KAN-AJAW*, *'ub'aah K'a[h]k' Hixiil Muut yeb'e't Yuk(no'm) Yich'ak K'a[h]k' k'uh(ul) Kan(u'l) ajaw*, „зображення (чи „особа”) К'ак' Хішііль Мута, ‘Вогняного Оцелотового Птаха’, посланця Йукноом Йіч'аак К'ак'а, священного Канульського владаря”, де *yeb'e't Yuk(no'm) Yich'ak K'a[h]k' k'uh(ul) Kan(u'l) 'ajaw*, „посланець Йукноом Йіч'аак К'ак'а, священного Канульського владаря”, є прикладкою до *'ub'aah K'a[h]k' Hixiil Muut*, „зображення К'ак' Хішііль Мута”.

Подекуди перший (пасивний) член присвійної конструкції складений, і сам є присвійною конструкцією. У таких випадках, якщо іменник у присвійній формі, що є членом іншої присвійної конструкції, розпочинається на голосну, він набуває складний префіксо-займенник ‘уу-’:

, T1.126:604 668.102 679 Death Head, *u-ya-k'u cha-ki i-...*, *'uyaak' Chaak 'I...*, „дарунок Бога Дощу (від) людини на ім'я І...”.

В інших випадках, навпаки, активний член посесивної конструкції є посесивною конструкцією (подвійна присвійна конструкція):

, III.586.79:181 204:1030p:116.82 205.539[585]:24 16:178.747a:130 281:23. 767-1121 109:539[585].1121:102, *HUX-pa-PAT-AJ u-TUUN-ni-li u-WA[h]Y-b'i-li YAX-la-AJAW-wa K'AN-na-CHAA[h]K CHAK-WA[h]Y-b'i-CHAA[h]K, hux pa[h]taj 'utuunil 'uwa[h]yb'il Yaxal 'Ajaw K'an Chaa[h]k Chak Wa[h]yib' Chaa[h]k*, "тричі оздоблено каміння святилища-спочивальні Йашаль Ахава, Владаря Зеленої, Жовтої Чаака та Чак Вайїб Чаака"

Між членами присвійної конструкції можуть вміщуватися інші члени речення, які впроваджуються прийменниками *ta, ti*, наприклад:

T62.77:585a:140 103.62:565:140 738².130 33:520.606:522,
yu-ch'i-b'i-la ta-yu-ta-la ka²-wa K'UH-cha-TA[h]N-WINIK,
yuch'ib'iil ta' yutal kakaw k'uh(ul) Chatan winik,
"келих для зернового какао священного Чатанського мужа",

де власно присвійна конструкція:

... ..

T62.77:585a:140 33:520.606:522,
yu-ch'i-b'i-la K'UH-cha-TA[h]N-WINIK,
yuch'ib'iil k'uh(ul) Chatan winik,
"келих священного Чатанського мужа"

Іменниково-герундійні конструкції 'ub'aah ti' + дієслово

Окремим видом присвійних конструкцій, ускладнених додатковими членами між іменниками у присвійній та абсолютній формі, є конструкції, де член у присвійній формі – це слово *aah*, „тіло/образ, зображення”, а додатковим членом є не іменник, а дієслово у формі віддієслівного імені – герундія. Наприклад:

, T13.757/405 59.561:23:82 1002.I.1032a 4.25:764, *u-B'AAH-hi ti-CHAN-na-li IX-JUUN-WINIK NAAH-ka-KAN, 'ub'aah ti' chanaal Ix Juun Winik Naah Kan,*

де присвійна конструкція:

... .. , T13.757/405 1002.I.1032a 4.25:764, *u-B'AAH-hi*
... .. IX-JUUN-WINIK NAAH-ka-KAN, 'ub'aah Ix Juun Winik Naah Kan, "зображення ...
... .. (цариці) Іш Хуун Вінік Кан",

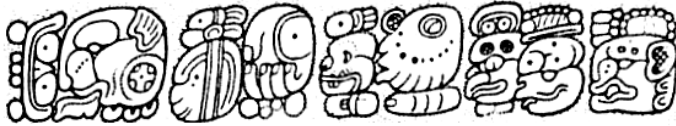
а додатковий член:

, T59.561:23:82, *ti-CHAN-na-li, ti' chanaal*, утворений шляхом сполучення прийменника *ti*, "в", та герундія дієслова *chanal*, "спостерігати", букв. "у спостеріганні".

При перекладі цей член присвійно-герундійної конструкції доцільно перекладати підрядним реченням: "зображення Іш Хуун Вінік Кан, яка спостерігає".

Інший, більш складний приклад іменниково-герундійної конструкції:

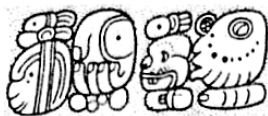
, T1.757:136 59:607[684].220:140
59:1046:102.556fac:188 1:764:106.12:1138 152:751, *u-b'a-ji ti jo-JOY-ye-la ti-xi-ki-b'a-le u-CHAN-nu*
AJ-T1138(=533) ITSAM-KOKAAJ-B'A[h]LAM, 'ub'aaj ti' joyel ti' xikb'ale(l) 'uchaan Aj-Zaak/Mook
ItsamKokaaj B'a[h]lam.

У цьому разі іменникова присвійна конструкція є подвійною з прикладкою:

T1.757:136 1:764:106.12:1138 152:751, *u-b'a-ji* *u-CHAN-nu AJ-T1138(=533)*
ITSAM-KOKAAJ-B'A[h]LAM, 'ub'aaj 'uchaan Aj-Zaak/Mook *ItsamKokaaj B'a[h]lam*,
„зображення власника бранця з народу Саак/Моок – Іцам КокаахБалама”.

Додатковий член складається з герундію дієслова *joyel*, „одягати”, буквально „обв'язувати, пов'язувати”, та іменника *xikb'ale(l)*, чие найбільш імовірне значення: „обладунок”:

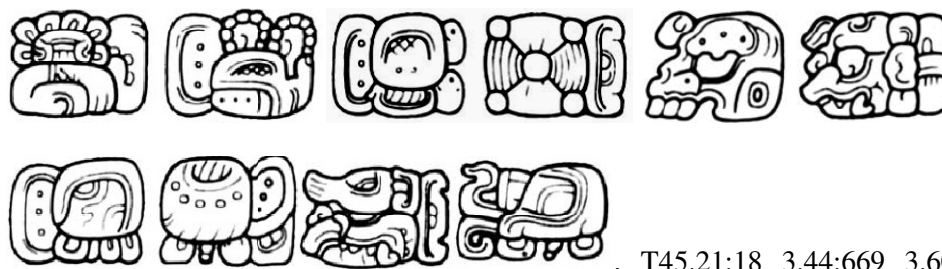

, 59:607[684].220:140 59:1046:102.556fac:188, *ti' joyel ti' xikb'ale(l)*,
букв. „у пов'язуванні обладунком”. Переклад речення в цілому: „зображення власника бранця з народу Саак/Моок – Іцам КокаахБалама, який одягає обладунок”.

5.4.2.2. Дієслівні конструкції

Конструкції „пасивне дієслово + об'єкт дії + u-T526-ji-ya + діюча особа

У текстах Класичної доби поширена граматична конструкція, коли подію описано складносурядним реченням, де в першому простому реченні присудком є дієслово у пасивній або медіопасивній формі, а підметом – об'єкт дії, у другому ж реченні присудок – стандартне дієслово *u-T526-ji-ya*, а підмет – діюча особа:

, T45.21:18 3.44:669 3.602:25.178 592.23
1040 1119.102 3.526:136[126] 556:178.181 1030d:178, *ju-b'u-yi u-to-k'a u-pa-ka-la nu-na JOL CHAA[h]K-ki u-KAB'-ji-ya b'a-la-ja CHAN-na K'AWIIL-la, jub'uuy 'uto'k' 'upakal Nu'n Jol Chaa[h]k 'ukab'jiyu B'a[h]laj Chan K'awiil*, де перше просте речення: *jub'uuy 'uto'k' 'upakal Nu'n Jol Chaa[h]k* із присудком *jub'uuy* (дієслово у медіопасивній формі), а друге – *'ukab'jiyu B'a[h]laj Chan K'awiil* із присудком *'ukab'jiyu*.

Дієслово *u-T526-ji*, *u-T526-ji-ya* також зустрічається у так званих "дуплетних записках": *u-ko-b'o u-T526-ji*, *u-ko-b'o-wa u-T526-ji-ya*, "зробив подібне тому, що *'ukab'jiyu* такий-то", *u-TS'AK-b'u-jiu-T526-ji-ya*, "наслідував те, що *'ukab'jiyu* такий-то".

Точне розуміння цієї конструкції має певну історію, що досі не завершилася. Д. Келлі читав сполучення T1.526:136.126 як *u-kab'* із значенням „його земля”. В 1982 році Л.Шіле звернула увагу на те, що в текстах це сполучення функціонує як дієслово. В 1994 році Л.Шіле та Н.Грюбе, разом із К.Прагером, висловили припущення, що знак T526 має читання *ka-* і порівняли запис із поширеним у мовах майя коренем *kah-*, що означає „діяти, робити, розпочинати, спричиняти” (ч'оль *kajel*, ‘comenzar’, *kaj*, ‘por causa de’, чонталь *kahel*, ‘osucitir’, цоціль *kaj*, ‘begin’, юкатекська *kah*, ‘hacer suceder’, 28:17a-18). У подальшому, однак, Д.Стюарт віддав перевагу читанню T526 як *chab* (свого часу запропонованому Ю.В.Кнорозовим) і зв'язав його значення із відомим у цоціль дієсловом *chabi*, „спостерігати” (58). Проте, знайдений пізніше фонетичний запис *ka-b'a* на платформі з „Храму XIX” в Паленке однозначно вказує на читання цього знаку *KAB'*, а не **CHAB'*.

В подальшому Д. Стюарт зв'язав значення цього дієслова із цельталанським *chabi*, що має значення "виросувати тварин", "обробляти поле", "управляти, керувати, працювати", тобто, "дбати про щось", "опікуватися чимсь" (Stuart 2011: 2-4).

У такому випадку наведене вище речення із напису на "Ієрогліфічних Сходах 4" з Дос-Пілас має переклад: *"jub'uuy 'uto'k' 'upakal Nu'n Jol Chaa[h]k 'uka[h]b'jiyu B'a[h]laj Chan K'awiil " = "повалено спис і щит Нун Холь Чаака, про це подбав Балах Чан К'авііль".*

Відповідне значення конструкції добре видно в тексті на невідомого походження панелі кінця VII століття з регіону П'єдрас-Неграс:

, П.Т500[504] VI.582
[580] 23.130:683 1.151:528 110:60.1042:130 1018a(=1014.281.743) 544.116/168.116 1.526:136[126]
12.стерто:683 604².568:280 122.528:102 126.556:103 62.528[134]:74 598:23 33:25.764/168, *CHA'-AK'AB' WAK-mo-lo na-wa-ja u-nu-ku u-ko-ha-wa ITSAM-K'AN-A[h]K K'IN-ni-AJAW-wa u-KAB-ji-ya AJ...-ja k'u²-lu-o K'A[h]K'-ku-ki ya-b'a-ta yu-ku-no-ma CH'E'N-na K'UH-ka-KAN-AJAW, cha' 'Ak'ab' wak Mol na[h]waj 'unuk 'ukohaw Itsam K'an A[h]k K'in 'ajaw 'ukab'jiüy Aj...j K'uk'ulo' K'a[h]k' Kuuk yab'at Yukno'm Ch'e'n k'uh(ul) Kaan(uul) 'ajaw, "У день 2 Ак'баль 6 Моць принесено/прикрашено одяг і шолом Іцам К'ан Ака, К'інського владаря, про це подбав Ах ..х К'ук'уль-о К'ак' Куук, посланець Йукном Ч'ена, священного Каануульського владаря".*

Темпоральні конструкції

Досить поширеними в індіанських текстах є вирази "стільки-то часу пройшло від події А до події Б". Ці вирази записуються за особливими синтаксичними правилами, які передбачають вжиття:

темпоральної енклітики *-ji/-iiy*,

дієслова чи дієприкметника/герундія у формі комплетиву;

відносного займенника *i-*;

дієслова у формі інкомплетиву чи герундія.

При цьому:

темпоральна енклітика вживається разом із іменниками, що позначають періоди часу, що минули;

дієслово у формі комплетиву вживається для описання процесу (події), що відбувся раніше;

відносний займенник *i-* впроваджує описання процесу (події), що відбулося пізніше, що здійснюється за допомогою дієслова чи герундія у формі інкомплетиву .

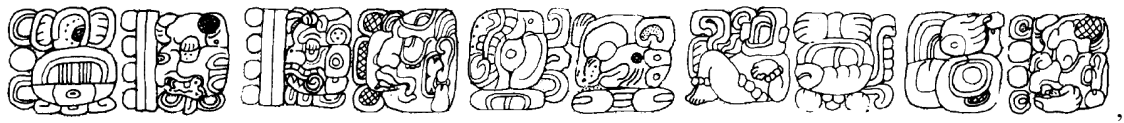
Наприклад:

T173.XII:136[126] III.548 XVIII.28:548 329.200:405:136[126] 918:88:126.367:561:102
I.512a/84 1011 679.740:24 74:565.117:140, *mi-CHA'LAJU'N WINIK-ji-ya HUX-HAAB' WAXAKLAJU'N-WINAL-HAAB' JUUN-PIK-yaPET-ji-ya WAK-CHAN-ki JUUN-ye-...-NAL? T011-CHAA[h]K i-hu-li ma-ta-wi-la, mi' chalaju'n winikjiüy hux haab' waxaklaju'n winalhaab'iiy juun pikiiyPETjiüy wak chan ki Juun Ye...nal(?) ...-Chaa[h]k 'ihuli'Matawiil, "0 (днів), 12 двадцятків минули,*

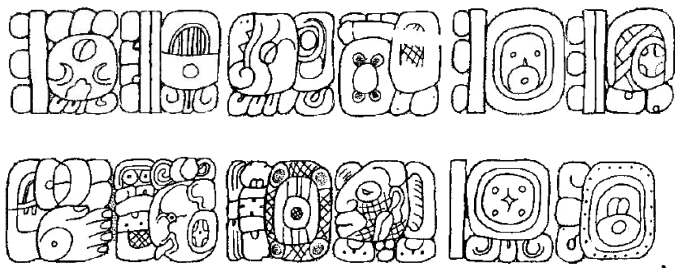
3 роки, 18 двадцятиріч, 1 множина минула від того, як покружляв у шостих небесах, де грім, Хун Йе...наль ... Чаак до того, як він прийшов у Матавііль".

У цьому прикладі темпоральні енклітики *-jiiy* та *-iiy*, дієслово у формі доконаного виду – *petjiiy*, дієслово у формі недоконаного виду, що впроваджується відносним займенником – *'ihuli'*.

I.T28:548 XIV.1034:126 XIX.541a:136[126] 173.1010 740:24.126 758a:110 1030g 74:565.117:178 679.218:683 II.1033, *JUUN-WINAL-HAAB' CHANLAJU'N-HAAB'-ya CHANLAJU'N-jiiya mi'-K'IN hu-li-ya ch'o-ko UNEN-ne-K'AWIIL ma-ta-wi-la i-TSUTS-AJ CHA'-PIK, juun winalhaab', chanlaju'n haab'iiy, chanlaju'n winikjiiy, mi'k'in huliiv ch'ok 'Unen K'awiil Matawiil 'itsu[h]tsaj cha'pik, "1 двадцятиріччя, 14 років минули, 14 двадцятків минули, 0 днів від того, як прийшов молодий К'авііль-Малюк у Матавііль до того, як завершено друге чотирьохсотліття".*

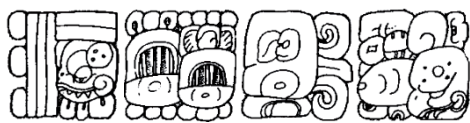
Тут дієслово у формі доконаного виду – інтранзитивне, *huliiv*, а дієслово у формі доконаного виду – пасив транзитивного, *itsu[h]tsaj*.

VIII.IXvar:522:136[126] XII.548:126 740.181:126[136] 74:184:583.602.25.178 VIII.533 XIII.551:130 679.713/60 89/1.757/405 74.184.624a(=583[624]) 1023.25:178 V.500[510a] I.582[580], *WAXAK-B'OLON-WINIK-ji-ya CHA'LAJU'N-HAAB'-yaSI[h]Y-ja-ji-ya K'INICH-JANAA[h]B'-pa-ka-la WAXAK-AJAW HUXLAJU'N-K'AN-JAL-wa i-K'AL-HU'N tu-u-B'AAH-hi K'INICH-JANAA[h]B'-pa-ka-la HO'-LAMB'AT' JUUN-mo-lo, waxak b'olon winikjiiy cha'lajuun haab'iiysi[h]yajiiy K'inich Janaa[h]b' Pakal waxak 'Ajaw huxlaju'n K'anjalaw 'ik'alhu'n tu'b'aah K'inich Janaa[h]b' Pakal ho' 'LAMB'AT' juun Mol, "8 (днів), 9 двадцятків минули, 12 років минули від того, як народився К'ініч Ханааб Пакаль у день 8 Ахав 13 Поп до пов'язання/отримання діадеми на чоло К'ініч Ханааб Пакаля у день 5 Ламат 1 Моль".*

В цьому прикладі особливістю є те, що більш пізня подія описана складним герундієм, *k'al hu'n*, "пов'язання налобною пов'язкою".

Зустрічаються також темпоральні конструкції без займенника, при цьому присудки в обох частинах конструкції можуть бути описані віддієслівними іменами:

XVIII.X:741:136[126] I:548.IV:28:548 644[19.750]:24.126 103:168:188:130.278:1029, *WAXAKLAJU'N-LAJU'N-WINIK-ji-ya JUUN-HAAB'-CHAN-WINAL-HAAB' CHUM-mu-li-ya ta-AJAW-wa-le-OCH-b'i, waxaklaju'n laju'n winikjiiy juun haab' chan winal haab' chumuliiv ta'ajawle(l) 'och b'i(j), „18 (днів), 10 двадцятків минули, 1 рік, 4 довгі роки від того, як він сів на владарювання (до) вирушення у путь” (тобто, смерті).*

